

SOSYAL VE KÜLTÜREL YAPININ GİRİŞİMCİLİK ÜZERİNE ETKİLERİ VE TÜRK TOPLUMUNDAN ÖRNEKLER

Mehmet KARA
(Bozok Üniversitesi, Türkiye)

GİRİŞ

Kişilerin hayata bakışı önce benliklerinde, sonra bulundukları çevre ve o çevrede kabul gören anlayışa göre farklılıklar göstermektedir. Bireyler ilk insandan beridir sürdürdükleri hayat mücadelesini çağın şartlarına göre değiştirmişlerdir. Ancak hedefleri hiçbir zaman değişmemiştir. Toplumların da bireylerden oluştuğu gerçekliği göz ardı edilemez. Bireylerin hedefi her zaman bir fazlasıdır. Bu halde toplumda, onu bu noktada teşvik edecek bir güç olarak ele alınabilir. Söz konusu bu bireyselleşmenin yanında elbette insanın beraberinde yaşadığı kişilerle oluşturduğu bir sosyal yapı ve bunun sonucunda oluşan bir hiyerarşi mevcuttur. Bu noktada söz konusu sosyal yapı ve hiyerarşi olarak nitelendirdiğimiz kültür bireyin her konuda ve her alanda aldığı kararlarını birebir etkilemektedir. Türk Milleti de tarih sahnesine çıktığı andan itibaren bu mücadele de özgürlükçü ve atılgan özellik sergilemiştir. Bunun yanında yüksek teşkilatlanma olgusu, bağlılığı ve disiplini de beraberinde getirmiştir. Ancak bu durum asla bireysel başarıya ve hareket etme arzusunu engellememiştir. Hatta toplumun kendi içerisinde oluşturduğu kurumlarla bireysel atılımı teşvik edici bir yapı da oluşturulabilmiştir. Bunun yanında Türk Milleti' nin halde dahi mevcut olan "altın bilezik" anlayışı kişisel iş yapma yolunu açan önemli etkenlerden biri olarak düşünülebilir. Girişimciliği de kişilerin eldeki kaynaklardan daha fazla ve daha farklı yararlanarak bu mücadelede yer alma olarak değerlendirebiliriz. Girişimciliğin her şeyden önce kendine güven ve bu güvenle oluşacak riske katlanabilme gerektirdiği bilinmektedir. Göz ardı edilemeyecek pek çok faktöründe etkisiyle girişimcilik önce birey, ardından bireyin yaşadığı sosyal çevre ve kültürel yapı etkisinde oluşmaktadır. Bu değerlendirmelerin ışığında, bu çalışmada bireyin yaşadığı sosyal yapının ve kültürün girişimcilik üzerinde etkisi değerlendirilecek ve Türk toplumunun sosyal ve kültürel yapısının girişimcilik üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. Girişimcilik ve Gelişim Süreci

Bugüne kadar yapılan birçok tanım ile girişimciliğin açıklanmaya çalışılmasını, kavramın önemine yapılan atıflar olarak kabul etmek gerekir.

Hemen hemen tüm iktisat ekolleri, girişimciliğin kapitalist ekonominin gelişmesine yaptığı katkıları kabul etmektedir. Ancak iktisat teorisinde emek, sermaye ve doğal kaynaklar yanında dördüncü üretim faktörü olan girişimcinin önemi, hiçbir iktisatçı tarafından Joseph A. Schumpeter gibi ağırlıkla vurgulanmış değildir. Girişimcilik kavramı, gerek işletme gerekse iktisat biliminde uzunca bir süredir kullanılmaktadır. Fransız iktisatçı J.B. Say'dan itibaren, girişimcilik dördüncü üretim faktörü olarak genel kabul görmüştür. Konu, Schumpeter'in dinamik girişimcilik kavramıyla daha büyük bir önem kazanmıştır. Schumpeter dinamik girişimciyi; yeni tedarik kaynakları, yeni satış piyasaları, yeni ürünler, yeni süreçler ve yeni organizasyon şekillerini uygulayarak eskiyi yeni ile ikame eden, kısaca sürekli bir yenilik (innovasyon) süreci içinde eskiyi terk edip daha etkin yeni yolları ve yöntemleri devreye sokarak (yıkıcı yaratıcılık) yaşayan kişiler olarak tanımlamış ve bu kişilerin ekonomik büyümenin en önemli aktörü olduğunu iddia etmiştir.¹

Girişimciliği, liderlik ve takım çalışması, örgütsel yaratıcılık, fırsatçılık, yenilik, risk alma, kaynak sağlama gibi açılardan ele alan araştırmalar da mevcuttur. Bu farklı bakış açıları, girişimciliği pek çok kişilik özelliğinin birleşimiyle ortaya çıkan bir faaliyet biçimi olduğunu ileri sürer.²

Bu ifadelerin paralelinde öz bir biçimde birkaç girişimci-girişimcilik tanımı de şu şekilde yapılabilir.

Girişimci, ihtiyaçları karşılamak üzere iktisadi mal ve hizmet üretiminin gerçekleştirilebilmesi için üretim faktörlerini bir araya getiren kişi olarak tanımlanabilir.³

Girişimci, bir işletmeyi organize etme, yönetme ve risk alma şeklindeki sorumlulukları üstlenen kişiyi ifade eder.⁴

Girişimcilik ise; önemli iş fırsatlarının (genellikle yenilikçi) farkına varma suretiyle, proje ile uyumlu risk alma yönetiminin sağlanması ile projenin başarı ile gerçekleşmesini sağlayacak yönde beşeri, mali, hammadde ve malzeme kaynaklarını hızla harekete geçirmek için işletmede gereken haberleşme ve yönetim becerileri uygulamaları ile birey ya da bireylerin değer yaratma çabalarıdır.⁵

*** BOZOK ÜNİVERSİTESİ İİBF**

¹ Tülin DURUKAN, Düünden Bugüne Girişimcilik ve 21. Yüzyılda Girişimciliğın Önemi, <http://girisim.comu.edu.tr/dergi/1in2/durukan.pdf>

² Adnan CEYLAN, Nigar DEMİRCAN, Girişimcilerin Başarı, Güç ve Yakın İlişki İhtiyaçlarının Kişilik Özellikleri ile İlişkisi Üzerine Düzce Bölgesindeki Kobiler de Bir Araştırma, http://www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf/bildiri_21.pdf

³ Rıdvan KARALAR, Genel İşletme, AÖF Yayınları, Eskişehir, 2001. s.13.

⁴ Semra GÜNEY, Girişimcilik, Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular, Siyasal Kitapevi, 3. Baskı, Ankara, 2008, s.55

⁵ Serpil DÖM, Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği, Detay Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 2008, s.4

Girişimcilik, insanoğlunun avcılık ve toplayıcılık devrine son verip (cılız taş) neolitik dönemde üretime başlamasıyla birlikte ilk şekillerini oluşturmaya başlamıştır. Bu dönemden kısa bir süre sonra yerel olsa dahi maden devrinin başlamasıyla bu günkü anlamda olmasa bile iş yerlerinin kurulması neticesinde ticari hayat da başlamış; tunç devrinde şehir devletleri kurulmuş ve ticaret yerel olmaktan çıkıp şehirlerarasına yayılmıştır.⁶

Girişimcilik ve ticaretin Anadolu'nun tarihinde ayrı bir önemi vardır. Anadolu'ya yazı ilk olarak Asurlu tüccarlar tarafından getirilmiştir. Bu tüccarların geldikleri pazar yerlerinde bulunan yazılardan, Anadolu'nun yazıyla tanıştığı - Kültepe tabletleri- anlaşılmaktadır (M.Ö. 2000). Asurlular, Anadolu'ya tahıl gibi ürünler satarken, Anadolu'dan özellikle kereste vb. ürünler satın almışlardır. Zamanla bu dengeler değişmiş, ticaret büyük savaşların en önemli nedeni olmuştur. Roma imparatorluğunun büyüklüğünün ve ömrünün, kurmuş olduğu kolonilerle yakından alakalı olduğu bilinen bir gerçektir. Roma, Kuzey Afrika, Akdeniz ve Karadeniz'de koloniler kurmuş, buralarda insan dâhil her türlü nesnenin ticaretini yaparak önemli bir gelir elde etmiştir. Türklerin, kavimler göçüne neden oluşu ve Batı Romanın yıkılışı, Akdeniz ticaretinin, Romalılardan çıkıp korsanların eline geçmesine neden olmuştur.

Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilişi ve Akdeniz – Afrika kolonilerinin Türklerin eline geçmesi Avrupalı gemici ve tüccarları rahatsız etmiştir. Çünkü ticaretle zenginleşen bir Ortadoğu ve Anadolu'ya karşın, ticaretle gerilemeye başlayan bir Avrupa vardır. Bu durum batının doğuya hayranlığına ve doğunun mallarına göz dikmesine yani haclı seferlerine neden olmuştur. Haclı seferleriyle medeniyetler çatışmış, ticarethanelerle birlikte birikimler de yok olmuştur.⁷

Aynı dönemde, Anadolu'da Türkiye Selçuklu medeniyetini kuran Türkler, Anadolu'yu bir ticaret merkezi yapma çalışmasını sürdürmüş, her tarafı kervansaraylarla donatmışlardır. Bu dönemin önemli girişimleri loncalardır.⁸ Osmanlı devletinde bu alanda göze batan en önemli unsur Ahi Teşkilatlarıdır. Sistem bir bütün olarak devletin bütün unsurlarına sirayet etmiş ve ticari hayatının düzenlenmesinde oldukça kolaylıkların sağlandığı göze çarpmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde, girişimciler, Sanayi Devriminden sonra Batı ile daha sıkı ilişkide olan ve bilgi alışverişinde bulunan Yahudi, Rum, İtalyan asıllı Türk vatandaşları idi. Bunlar bankerler, ithalatçılar ve genellikle tüccarlardır. İmparatorluk Döneminde bir başka girişimci tipi, askeri amaçla yapılan işlerdir.⁹

⁶ Salih Ercan, İsmail GÖKDENİZ, “ Girişimciliğin Gelişim Süreci ve Girişimcilik Açısından Kazakistan” Bilig, S.49, 2009, s.59-82

⁷ ERCAN, GÖKDENİZ, s.64.

⁸ ERCAN, GÖKDENİZ, s.65

⁹ GÜNEY, s.18

Sanayi inkılabıyla birlikte seri üretime geçilmiş ve insan eliyle üretilen ticaret mallarının yerini standart ürünler kapmıştır. Bu da Avrupa dışındaki ülkelerde sanayi inkılabını gerçekleştiremeyen yerlerde özellikle Türkiye’de ticaretin ve üreticinin iflasına neden olmuştur. Ayrıca Osmanlının son döneminde azınlıklar Türklerin ticaretle uğraşmasına pek istemeyerek ve baltalayacak faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir. Yukarıdaki son durumun Cumhuriyetin kurulmasından sonra da uzun süre devam ettiği görülmektedir.¹⁰ Türkiye’nin Cumhuriyet dönemi kurucuları, Ülke Kurtuluş Savaşı ile siyasal bağımsızlığını kazanınca, ekonomik bağımsızlığı kazanmak için bir de ulusal girişimciler grubu yaratma çabasına girmişlerdir.¹¹ İlk zamanlarda, Mustafa Kemal’in önderliğinde birinci İzmir İktisat Kongresi ile girişimcilerin önü açılmış ve bütün destekler sağlanmaya çalışılmıştır. Ama uzun süre girişimcilik yapmayan Anadolu insanı, bu yaklaşımı pek anlayamamıştır. Özellikle 1933’ten sonra, devlet koruyuculuğunda bir girişimci sınıfı meydana getirilmesi yönündeki çabaların hız kazandığı bilinmektedir. 1960’lı yıllarda girişimciliğin iyileştirilmesi amacıyla bazı kanunlar çıkarılmış ve iktisadi devlet teşekkülleri kurulmuştur. Türkiye’de özel girişimcilik, 1960-1970’li yıllar arasında gelişme göstermeye başlamıştır.¹² Devamla 24 Ocak 1980 li yıllar özel teşebbüse tanınan imkânlar ve sonrası küreselleşme ile kalkan sınırlar ve sınır tanımaz iş girişimleri göze çarpmaktadır.

1.1. Girişimci Lider ve Girişimcilerin İşlevleri

İş kurmaya hevesli, başarısızlığa rağmen vazgeçmeyen, güven duygusu tam, kararlı, risk yöneten, yaratıcı, değişimi fırsat olarak gören, belirsizliğe karşı toleranslı olabilen, ön ayak olabilen, detaylara önem veren ve mükemmeliyetçi,¹³ özellikleri bünyesinde bulunduran girişimci şu işlevleri ifa eder:

- Yeni ürünler ortaya çıkarmak ya da bilinen ürünlerin niteliğini değiştirmek,
- Yeni üretim yöntemleri geliştirip uygulamak,
- Endüstride yeni ve gelişmiş örgütlenmelere gitmek,
- Yeni pazarlara açılmak,
- Yeni girdi kaynakları bulmak,
- Yönetim ve çalışanlar arasındaki ilişkileri artırmak,

¹⁰ ERCAN, GÖKDENİZ, s.65.

¹¹ GÜNEY, s.18.

¹² ERCAN, GÖKDENİZ, s.65.

¹³ Rana Özen KUTANİS, Ayşegül HANCI, Kadın Girişimcilerin Kişisel Özgürlük Algılamaları, <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/11-02.pdf>

- İşletme ile kamu ve devlet arasındaki ilişkileri geliştirmek.¹⁴

Kavram olarak girişimci, yönetici farkından yola çıkarak girişimcinin aynı zamanda lider özellikler sergilediği gözlemlenebilir. Bu kapsamda girişimci lider olarak, aşağıda ifade edilen özellikleri de sergilemelidir.¹⁵

Dünyaya Yeni Bir Gözle Bakma: Tecrübe, bilgi ve kültür düzeylerinin gerçekleri görmekten alıkoymalarını engellemek için, çevreye ve kendilerine karşı sorgulayıcı bir gözle bakarlar.

Mit ve Sembolleri Kullanma: Çevresel unsurları, kültür ve iletişimi etkin bir biçimde kullanarak yeni fikirlerin gelişmesi için gerekli ortamı hazırlarlar.

Geleceği Tanıma: Geleceği tanıma çerçevesinde, günümüzdeki gelişmelerin itici kuvvetlerinin etkilerini izlemek zorundadırlar.

Daha Hızlı Yanıt Verme: Çevresel değişikliklere hızla uyum sağlayabilecek çevikliğe ve müşteri talebine hızla tepki verecek esnekliğe sahiptirler.

Kaynakları Rasyonel Kullanma: İşletmelerinin kıt kaynaklarını daha rasyonel kullanarak atıl kapasite ve kaynak israfı gibi sorunların üstesinden gelirler.

Çeşitlilikten Yararlanma: Farklı kültürel, sosyal, dinsel ve zihinsel çeşitlilikten yararlanırlar.

1.2. Girişimciliği Etkileyen Faktörler

Genel kabul görmüş ifadeler ışığında girişimciliği etkileyen faktörler ana hatları ile şöyle özetlenebilir:

Aile: Geçmişten günümüze kadar yapılan birçok çalışma girişimcilerin aile çevresi doğum sırası, ailenin işi, sosyal statü ve akrabalık ilişkileriyle ilgilenmiştir. Ailenin girişimci olması, özellikle de babanın kendi işine sahip olması, girişimciliği etkileyen önemli bir unsurdur. Erkek girişimcilerde de kadın girişimcilerde de kendi işine sahip babalar girişimci için güçlü bir tetikleyici olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim: Girişime başlamakta karşılaşılan problemlerin üstesinden gelmekte eğitim çok önemlidir. Resmi eğitim gerekli olmamasına rağmen, işte başarı için gerekli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem kadın hem erkek girişimcilerin, finans, stratejik planlama, pazarlama ve yönetim alanlarında eğitime ihtiyaçları vardır. Ayrıca girişimcilikte, iletişimdeki yazma ve konuşma becerisine sahip olmak da çok önemlidir.

Kişisel Değerler: Bu konuda birçok çalışma yapılmasına rağmen bunlar çoğunlukla genel nüfus ve yönetici arasındaki farklılıklar üzerinde durmuştur. Bunlar girişimciyi etkili yöneticiden veya liderden ayıramamıştır.

Yaş: Yaşın dönemleri ile girişimcilik eğilimi arasında önemli bir ilişki bulunduğu yapılan çalışmalarla başarılı bir şekilde ortaya konmuştur.

¹⁴ Derman KÜÇÜKALTAN, Genel Bir Yaklaşımla Girişimcilik, <http://girisim.comu.edu.tr/dergi/1/sonsayi/kucukaltan.pdf>

¹⁵ DURUKAN, s.32.

Çoğunlukla 22-55 yaş arası, girişimcilik kariyerine başlama dönemi olarak ortaya konmuştur. Bu yaşlar dışında da, kariyere başlamak mümkün olmasına rağmen, girişimcilikte başarı için yüksek enerji ve finansal destek gerekli olmaktadır.

İş Tecrübesi: Bazı alanlarda uzmanlığa sahip olmak çok önemlidir. Finans (özellikle risk sermayesi), dağıtım kanallarının geliştirilmesi, üstün ürün ya da hizmet geliştirme, pazar planı hazırlama gibi alanlarda kişinin tecrübesi ve iş hünéri onun yeni bir işe başlamasında önemli bir kolaylaştırıcı unsurdur.

Rol Modelleri: Rol modelleri girişimcilerin kariyerlerine etki eden önemli bir unsurdur. Rol modelleri; aile, kardeş veya diğer başarılı akrabalar hatta ulusal alanda çalışan diğer girişimciler olabilir. Rol modelleri, hem işe başlama sürecinde hem de işe başladıktan sonra bir destek sistemi oluşturur.¹⁶

1.3. Girişimcilik ve Toplumsal Yapı

Girişimcilikle sosyal yapı arasında yakın bir ilişki vardır. Sosyal yapı, kurumlaşmış sosyal ilişki ağları olarak tanımlanmaktadır. Sosyal yapılar, nitelikleri ölçüsünde davranış kalıpları, kurumsal görüntüler ve kültürel formlar üretirler. Sosyal yapılara egemen değerler ve normlar, o toplumdaki insan ilişkilerine, yaşama biçimlerine, düşünme ve algılama sistemlerine yön verirler. Her sosyal yapı, belli insan tipi, düşünme ve yaşama tarzı, nasıl ve ne şekilde davranılacağına ilişkin kalıplaşmış modeller sunar. Böylelikle birey, çoğunlukla, onay görmüş vaziyet alışlar içine girerek toplumca kabul görmüş bir kişilik haline gelir. Sosyologlar, toplumsal eylem kalıplarının ortaya çıkmasının sosyal yapı içindeki; kurumlar, sosyal ilişkiler ve toplumsal örgütlenme biçimleriyle ilişkili olduğunu belirtirler. Sosyal yapıyı oluşturan kurumsal görüntüler, kişilik yapıları üzerinde oldukça belirleyicidirler. Eğitim, politik sistem, aile, din, hukuk vb. kurumlar, tipik davranış kalıpları ve düşünme biçimleri üretirler ve toplumsal pratiklere yön/şekil verirler. Bu durumlar arasında kişilik/benlik oluşumunu etkileme açısından aile, belki de en basta gelenidir. Özellikle ataerkil aile yapılarında, ailenin etkisi, anne babanın sıkı denetimi ve itaat kültürü çok daha belirleyicidir.¹⁷ Bu genel değerlendirme ışığında kolektivist ve bireyci toplumlara bakıldığında;

Kolektivist Topumlarda;

- Kolektif çıkarlar bireysel çıkarların üzerindedir,
- Özel hayat cemaat tarafından denetlenir,
- Kararlar grup tarafından önceden alınır,
- Ekonomi kolektif çıkarlara dayanır,
- Eşitlik anlayışı bireysel özgürlükler üzerine baskındır,

¹⁶ Öznur BOZKURT, Girişimcilik Eğiliminde Kişilik Özelliklerinin Önemi, <http://girisim.comu.edu.tr/dergi/1/lin2/bozkurt.pdf>

¹⁷ Ömer AYTAÇ, “ Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.15, Ağustos 2006, s.147

- Toplumda uyum ve konsensüs nihai bir hedeftir,
- İnsanlar geniş aile ya da sadakate dayalı gruplar içinde doğar ve yetişirler,
- Kimlikler, birbirine bağlı sosyal ilişki ağları içinde oluşur,
- Çocuklar, “ben” yerine “biz” duygusu etrafında yetiştirilir,
- Eğitimin amacı, “nasıl yapılacağını öğretmektir”,
- İşveren ile işçi arasındaki ilişki ahlaki değerlere dayanır.¹⁸

Bireyci Topumlarda ise;

- Bireysel çıkarlar kolektif çıkarlara baskındır,
- Özel hayat gizlilik esaslarına tabiidir,
- Herkesin, kendine özgü düşüncelere sahip olması beklenir,
- Ekonomi bireysel çıkarlar üzerine temellenir,
- Bireysel eşitlik ideolojileri, eşitlik ideolojileri üzerine baskındır,
- Her bireyin kendisini gerçekleştirmesi nihai bir hedeftir,
- Kimlik bireysel esaslar üzerine inşa olur,
- Çocuklar “biz” yerine “ben” terimi etrafında yetiştirilir,
- Eğitimin amacı “öğrenmeyi nasıl öğretmektir”,
- İşveren ve işçi arasındaki ilişki karşılıklı çıkar üzerine temellenmiş bir sözleşmeye dayanır,
- Yönetim bireyci bir yönetimdir, olduğu görülecektir.¹⁹

1.4. Girişimcilik ve Kültürel Yapı

Girişimcilik eğilimi kültürel yapı ile doğrudan ilgili ve ilişkili kabul edilmektedir. Girişimcinin çevresinde algıladığı ve yerleşmiş davranışları kültürle bu güne taşınmış ve benimsenmiş durumlardır.

Kültürel farklılıklar, doğal olarak, farklı kişilik, benlik ve karakter yapısının oluşumuna kaynaklık eder. Her bir kültür, diğerine göre, farklı anlam ölçülerine, değer ve norm sistemlerine, tutum ve davranışlara göndermede bulunur. Bu yüzden her kültürün insan tipi görece farklılık gösterir. Kimi kültürler, dışa açık, özgür, bağımsız kişiliklere alan açarken, kimileri, bağımlı, korumacı ve konformist kişilikler üretir. Toplumlar arası kültürel farklılıklar, kendisini en fazla da, kişilik/ benlik oluşum süreçlerinde gösterir. Neden bazı toplumlar girişimci kişiliklere bünyesinde daha fazla yer verirken diğer toplumlarda tam tersi karakter özellikleri baskın çıkmaktadır? Bu farklılık, sosyal bilimcilerin kültür nosyonu üzerine odaklanmalarına neden olmuştur. Kültürel farklılıklar, farklı düşünme, davranma ve kişilik yapılarının oluşmasına doğrudan etkilemektedirler. Bu durum, kişiliğin oluşumunun ilk evrelerinden yani aile içindeki çocuk yetiştirme pratiklerinden başlayarak hayata bakış ve algılama biçimlerine dek uzanmaktadır. Bu çerçevede bakıldığında, benliğin büyük

¹⁸ AYTAÇ, s.148.

¹⁹ AYTAÇ, s.149.

ölçüde kültürel bir ortamda boy verdiği söylenebilir. Sosyalleşme süreci bu noktada hayati bir rol oynar. Benlik, çoğunlukla kültürel açıdan değer verilen yetişkin özelliklerinin çocuğa kazandırılması sürecinde oluşur. Toplumsal kültürlerdeki çocuk yetiştirme düzenleri “benlik” oluşumu ve benliğin niteliğini de büyük ölçüde belirler.²⁰

Kişilik, insan davranışları üzerinde etkisi olan ve bir bireyin belirli bir biçimde davranma eğilimini yansıtan bir olgu olarak tanımlanmaktadır. Bir bireyin kişiliği, geniş bir özellikler ve karakter yapıları dizisinden oluşan çok boyutlu durum olarak görülmektedir. Kısacası kişilik, bir bireyin ayırt edici niteliği olan, onu tek ve biricik hale getiren kazanılmış ve kalıtımla geçen ruhsal özelliklerin tümü olarak tanımlanmaktadır.²¹

Girişimci Kişilik, oluşum sürecinde bazı faktörlerden etkilenir;²²

Genel Faktörler

Girişimciliğin ortaya çıkmasına neden olan temel güdülerin neler olabileceği önemli tartışma konularından birisidir. Ekonomik fayda ve yüksek kazanç sağlama isteği en önemli girişimcilik nedeni olarak ifade edilmektedir. Girişimcilerin yenilikçi, yaratıcı risk alan, fırsatları görüp değerlendirebilen yönleri incelendiğinde ise sadece ekonomik çıkarlar için girişimde bulunamayacağı da göze çarpmaktadır. Bireyin kişilik özellikleri onu girişimci olmaya yönlendirmektedir.

Ailenin Etkisi

İstatistiklere göre insanların hayattaki en büyük başarılar, 1 – 35 yaş arasında gerçekleşmektedir. Hayatın ilk yarısında daha çok şeyin başarıldığı, çünkü neyi yapamayacaklarını henüz bilmedikleri belirtilmektedir. İnsanların büyük çoğunluğuna daha çocukluk döneminde neyin yapılamayacağı öğretilmekte ve onların büyük hayaller kurması ve hayallerini izlemek için kurulu düzenlerini bozmaları engellenmektedir. Bu ‘öğretilmiş’ çaresizlik derslerini reddeden insanlar, neyin başarılamayacağını bilmeden büyümekte ve en büyük işleri de çoğu kez onlar başarmaktadırlar. Çocukların sosyalleşme sürecinin ailede başlaması ve çocuğun yetiştiği aile ortamının sonraki hayatına etkisi nedeniyle, girişimcilik aile ortamıyla doğrudan ilişkilendirilmektedir. Aile ortamında bireylerin sınırlarına ve sorumluluk bilincine yapılan karışmalar, zorlamalar; saygısızlıklar, nedeniyle bireyde sınırlar ve sorumluluk bilinci gelişmemektedir. Sonuçta birey karşılaştığı sorunları çözmek için sorumluluk alamamaktadır. Sorumluluk almaktan kaçınan bireylerin girişimci olması olası bir durum olarak

²⁰ AYTAÇ, s.150.

²¹ Emine CANSIZ, Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin Belirlenmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma, SDÜ Sos. Bil. Enst. İşletme Ana Bilim Dalı Y.Lisans Tezi, Isparta, 2007.

²² CANSIZ, s.40

kabul edilmektedir. Aileden gelen etkiler olumlu ise girişimci kişilik gelişebilmektedir.

Eğitimin Etkisi

Pek çok insanda var olan girişimcilik özellikleri zaman zaman yeteneklerin farklı yönlere çevrilmesi nedeniyle atıl kalmaktadır. Girişimcilikte; önceki ve sonraki aşamalarda alınacak eğitimle başarılı olunabileceği ifade edilmektedir. Girişimcilik eğitimindeki amaç kişide var olan ama gizli kalmış girişimci istediklerini ortaya çıkarmaktır. Aynı zamanda girişimcilerin yanlış işler yapmalarını önleyerek, üretim kaynaklarının (sermaye, emek, doğal kaynaklar) boşa harcanmasını engellemektedir.

Çevrenin Etkisi

Girişimci kişiliğin ortaya çıkışında çevresel faktörler; genelde pazarın durumu, hükümet politikaları, ekonomik yapı şeklinde olmaktadır. Yine toplumun yapısı ve başarılı girişimcileri kahraman olarak algılanmaları, ihracata yönelenleri, istihdama katkı sağlayanları vatansever olarak görmeleri bireylerde girişimcilik arzusunu desteklemektedir.

Toplum üzerinde en büyük etkinin kaynağı kültürdür. Kültür, gruptaki bireylerin ortak nitelikleri olup, kişiden kişiye aktarılan öğrenilmiş bir yaşam biçimidir. Girişimci güdüler ve davranış kalıplarının oluşumunda kültürel yapının önemli bir yeri vardır. Geleneklerden aile içerisinde alınan eğitime, ahlaki kurallara, kişilik yapısına, davranış biçimine, yaşam tarzına ve sosyal çevreye kadar birçok öğede kültürün izleri görülebilir.²³

Sosyo-kültürel koşullar/etkenler, girişimci güdüler, girişimci birey ve kültür kalıpları üretebilmektedirler. Zira bu koşullar/etkenler, kişiye; uzağı görebilme, karar verebilme, atılganlık, kavrayış, riskleri ve sorumlulukları göze alabilme, biriktirme, hard çalışma vb. özellikler kazandırabildiğinden, sonuçta, etkin bir çalışma kültürü, dinamik girişimciler ve faal bir iktisadi sistem ortaya çıkmaktadır. Dinamik girişimciler, kaynak üreterek, yeni fırsat ve imkân yaratarak, toplumun geneline canlılık ve hareketlilik getirirler. Kültürün ket vurucu/engelleyici nitelikte olması ise, doğal olarak bireyi, atalete, tembelliğe yöneltir, böylelikle, toplumsal ve iktisadi yaşam dinamizmini yitirir.²⁴

Kültürel/toplumsal yapı farklılıkları; risk almaya dönük tepkileri, rasyonel tercihleri, başarı güdüsünü, kendine güven ve sorumluluk alma düzeyini de farklılaştırmaktadır. Nitekim “kanaatkâr”, “kaderci”, “bir hırka bir lokma” anlayışına sahip kültürel yapılar için, para biriktirme, çok çalışma, ihtiyaçtan fazla üretme, kazancı kutsama, fırsat kollama, rekabet vb. kavramlar bir anlam

²³AYTAÇ, s.155.

²⁴ Ömer AYTAÇ, Süleyman İLHAN, Girişimcilik ve Girişimci Kültür: Sosyolojik Bir Perspektif, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/%C3%96mer%20AYTA%C3%87%20-%20S%C3%BCleyman%20%C4%B0LHAN/AYTA%C3%87,%20%C3%96MER.pdf

ifade etmez. Bu toplumlarda sözü geçen fiillere ilişkin olumlama, meşruiyet, teşvik ve yönlendirme azdır. Buna karşın, aksi eğilimlere prim veren kültürler kazancı, biriktirmeyi, üretimi, rekabeti, başarıyı, hırsı vs. olumlayıp yüceltirler. Bu toplumlar, etkili sosyalizasyon yoluyla, hâkim kültürel eğilimlere karşılık gelen birey tipi, üretim sistemi, çalışma ideolojisi vs. ikame ederler.²⁵

2. Türk Toplumunda Girişimciliğe Bakış ve Aktörleri

2.1. *Ahi teşkilatı*

Ahi kelimesinin Eski Türkçe metinlerde geçen ve Türkçe bir kelime olarak karşımıza çıkan, cömert, eli açık, âlicenap gibi anlamlara gelen “Akı” kelimesinden gelmiş olabileceği ve bu kelimenin terim olarak Türkçedeki eli açık, konuksever ve yiğit anlamına gelen akı kelimesi ile eş anlamlı olduğu belirtilmektedir.²⁶

Ahilik teşkilatının başlıca amacı, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma düşüncesinin oluşturulması ve yaygınlaştırılmasıdır. Yoksula, yabancıya garip ve misafire sofraya kurup onu beslemek ahiliğin temel kurallarını oluşturan ve ideolojisini karakterize eden hususlardandır.²⁷

2.2. *Ahi birliklerinin önemi ve ekonomik hayattaki rolü*

Ahi birlikleri Türk Milletinin sosyal, iktisadî, ahlakî, dinî, kültürel, siyasî ve askeri hayatında önemli fonksiyonlar ifa etmiştir. Bu bağlamda; başlangıçta Türk esnaf ve sanatkârlarına Bizans esnaf ve sanatkârları karşısında rekabet edebilmeleri için gerekli şartları hazırlamış olmaları, o dönem ve daha sonraki dönemlerde Türk esnaf ve sanatkârlarına istihdam imkânları sağlamış olmaları, Türk esnaf ve sanatkârları arasında ve onlar aracılığıyla Türk insanı arasında derin bir dini yaşantı ve ahlak anlayışı oluşturmuş ve geliştirmiş olmaları, Türk insanının ekonomik açıdan güçlenmesine katkıları, oluşturduğu örgüt ve mekanizmalar vasıtasıyla sosyal dayanışmaya, muhtaç ve yoksullara yardımcı olmaları nedeniyle toplum katmanları arasındaki gelir uçurumlarının yaratılmasını önlemiş olmaları, ülke savunmasına katkıda bulunmaları, zaviyeler vasıtasıyla Türk insanının edebiyat, müzik, sanatlar, gelenek ve göreneklerinin yaşatılmasına olan katkıları ne kadar önemli roller üstlendiklerinin ve iş hayatının temel dinamiği olduklarının göstergesidir.²⁸

²⁵ AYTAÇ, İLHAN, s.112

²⁶ Yakup KARASOY, Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik, <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s14/karaso.pdf>

²⁷ Murat ŞEN, Osmanlı Devletinde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar, <http://www.ceis.org.tr/dergiDocs/makale33.pdf>

²⁸ Gürsoy AKÇA, Ahi Geleneği ve Günümüz Fethiye Esnafı, <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s14/akca.pdf>

Ahi teşkilatlarının genel çalışma prensiplerine dair olarak ifade edilmesi gereken özellikleri hakkında kısaca şu bilgiler verilebilir;

İş Bölümü

Ahilik'te iş bölümüne önem verilirdi. Birlik mensupları kabiliyetlerine en uygun bir işte çalışır, başka ikinci bir iş peşinde koşmazlardı. İnsanların iş değiştirmeleri veya birden fazla işle uğraşmaları hoş karşılanmazdı. Ahi birliklerinde iş bölümü ekonomik olduğu kadar bir ahlak problemi olarak da ele alınmıştı. Herhangi bir işte karar kılmayarak sık sık iş değiştirmek, ancak sebatsız ve istikrarsız bir ruh yapısına sahip olanların yapacağı bir davranış tarzı olduğu için böyle insanlar Ahi olabilecek ruh disiplinine sahip olarak kabul edilmezdi. Ahilik iş değiştirmeme, sanatkârın bütün düşünce ve gayretiyle kendisini işlerine vermelerini sağlamıştır.

Üretim Anlayışı

Ahi birlikleri, üretimi, ihtiyacın bir fonksiyonu olarak düşünmüşler ve onu ihtiyaca göre ayarlamışlardır. İhtiyaçların sürekli kamçılanarak tüketimin çoğalmasına ve israfa karşı olan Ahi birlikleri, bunu sağlamak için gerektiğinde üretim sınırlamalarına gitmişlerdir.

Ahilik ahlak ve ekonomi anlayışı, sanatkârların işleriyle bütünleşmesini sağlayacak, işin zevk olduğu çalışma şartlarını meydana getirmiş, bunun sonucu olarak üretilen eşya, sanatkâr için ekonomik değerinin üzerinde bir anlam taşımıştır.

Dayanışma

Ahi birlikleri Ortaçağ Avrupa'sındaki benzerlerinden farklı olarak, daha fazla kazanmak, spekülasyon ve serbest rekabet yerine karşılıklı yardım ve sosyal dayanışma esaslarına bağlı kalmıştır. Ahi birliklerinde “can ve mal beraberliği” olarak ifade edilen dayanışma duygusu o kadar ileriye götürülmüştür ki, ahinin kazancının, geçiminden arda kalanını bütünüyle fakirlere ve işsizlere yardım için kullanmaları ahlak kuralı haline gelmişti. Ahi birliklerinde dayanışmanın en güzel örneği *Orta Sandıkları*'nda görülür. Teşkilatta “kazancın şahsiliği” prensibine bile pek rastlanmaz. Teşkilat üyesi olan esnaf ve sanatkârın kazancı bütünüyle kendine ait değildir. Bu kazanç şahsi olmaktan çok teşkilata ait genel sermayeyi meydana getirmektedir. Teşkilatın Orta Sandığında toplanan bu sermaye ile herkese dağıtılacak şekilde alet ve hammadde alınmakta, tezgâhlar kurulmakta, tereddütlü fertlere teşebbüs cesareti verilmekte, bir yandan da ihtiyacı olanlara yardım edilmekteydi. Orta Sandıkları, gerek ihtiva ettikleri prensipler, gerekse insanlığa ve çalışanlara tuttuğu ışık ve yol bakımından kooperatifçilik ilkeleri ile büyük bir yakınlık göstermektedir. Nitekim İngiliz John B.Higgins bu benzerlikler üzerinde

durmuş ve dünya kooperatifçiliğinin oluşmasında Ahi birliklerinin önemli etkileri olduğu sonucuna varmıştır.²⁹ Kooperatifçiliğin temel ilkelerine bakıldığında görülecektir ki zaten Ahi Birlikleri bu ilkeleri bünyelerinde oluşturmuşlardır. Ahi Birliklerinin yönetim anlayışının ne kadar demokratik olduğunu tartışma götürmez bir gerçektir. Bunun yanı sıra temeli karşılıklı yardımlaşma esasına dayanan birlik, kooperatiflerin karşılıklı yardımlaşma esasına dayanarak kurulmasına zemin hazırlayacak en önemli özelliklerden birine sahiptir. Orta Sandıkları da bireyler arası yardımlaşmaya verilebilecek en güzel örneklerden birisidir. Çalışanların haklarının savunulduğu, birlikte hareket prensibi, üretimin devamlılığının ülke ekonomisi açısından ne kadar önemli olduğunun bilinci gibi hususlarda incelendiğinde görülecektir ki bu teşkilat bugünkü sendikacılığında temellerinin oluşumunda son derece önemli katkılar yapmıştır.

TSE ve Ahilik

Ülkemizde, kalite ve standart bilinci ilk defa Ahilik teşkilatıyla ortaya çıkmıştır. Bu dönemde zanaatkarlar hem eğitim görevini yapmakta hem de ürettikleri mallarda her zaman kalite ve standardı ön planda tutmakta, ürünlerini ve müşterilerini iyi tanımakta idiler. Dünyada her konuda ilklere imza atan Türkler, Dünyanın bugünkü manada ilk standardı olan 1502 tarihli ve zamanın Osmanlı Padişahı Sultan II. Beyazid Han tarafından çıkarılan “KANUNNAME-İ İHTİSAB-I BURSA” yani Bursa belediye Kanunu, bu gerçeği doğrulayan ve yazılı en eski belgedir.³⁰

Kalitesiz ürün ve hizmetin tüketiciye ulaşmasını engellemeyi hedefleyen standartlar sayesinde tüketicilerin can ve mal güvenlikleri korunmak istenmektedir. Bu sayede oluşabilecek karmaşıklıkların önüne geçmek için uygulanan müeyyidelere Ahi Teşkilatlarında rastlamak mümkündür. Esnafın iş yerinin kapatılması ve esnaftan ihraca kadar giden uygulamalar sanırız buna en güzel örneklerdir.

Bir Otokontrol Müessesesi Olarak Ahilik

Osmanlı döneminde bazı malların üretim miktarları ve şekilleri devlet tarafından kararlaştırılır ve bunun dışında imalata izin verilmezdi. Örneğin, fırıncıların çıkardığı ekmek cinsleri belirlenmişti. Öncelikle savaş yıllarında normal ekmek dışında lüks sayılan ekmek cinslerinin çıkarılmasına izin verilmezdi. Bu sınırlamalara rağmen kuralları bozan olursa divana kadar varan şikâyetler yapıldı. Nitekim bunun bir örneğini 1665 yılında İstanbul fırıncıları tarafından yapılmış bir müracaatta görmekteyiz. Esnaf, kendi kendini kontrol ediyor ve şikâyetle bulunabiliyordu. Osmanlı esnafının işyeri açabilmesi için bir

²⁹ Nurettin ÖZTÜRK, Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi, <http://sbe.dpu.edu.tr/7/43.pdf>

³⁰ Mehmet KARA, Kalite Güvence ve Standartlar, Lisans Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2008.

heyet huzurunda ustalığını kanıtlaması gerekirdi. Hatta bir kalfa bütün şartları taşısa ve ustalık belgesi alsa dahi sanatını yürüteceği uygun bir işyeri yoksa o zamanın deyişimiyle “münhal bir gedik yoksa” yine işyeri açamazdı. Çünkü işyeri sayısı sınırlı idi ve bu sayının artırılıp artırılmayacağına esnaflar yönetim kurulu karar verirdi.³¹

Ahilerin kurdukları teşkilat bir bakıma, bu günkü Esnaf Odaları, İşveren Sendikaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, İşçi Sendikaları, Eğitim Hizmetleri veren Kuruluşlar, Bağ-kur, Türk Standartları Enstitüsü ve Belediye gibi kurum ve kuruluşların temeli sayılmaktadır. Kısaca Ahiliği bütün çalışan ve üretenlerin modeli olarak anlamalıdır. Çalışmayı, emek ve sermaye barışını, çevreyi temiz tutmayı, kaliteli mal üretmeyi, gençleri eğitmeyi, üretici-tüketici, devlet-millet toplumun tüm fertlerinin barışık olduğu bu sistem, Anadolu’da sosyo-ekonomik düzenin kurulmasında önemli roller üstlenmiştir.³²

Ahilik teşkilâtı, Osmanlı Devletinin son döneminde Lonca adını alarak görevini sürdürmüştür.³³

2.3. Ahi Birliklerinde Çözülme

Ahi birliklerinde 15. yüzyıldan itibaren çözülme emareleri görülmeye başlanmış, 16. yüzyıl sonları ve özellikle de 17. yüzyıl birliklerin çözülme dönemleri olmuştur. Birliklerin çözülmesinde; Avrupa’da siyasal oluşum paralelinde gelişen teknik ilerlemenin doğurduğu yeni ticaret anlayışı (merkantilist) ve bu anlayışın pratik sahadaki uygulama başarısı, Osmanlı Devleti’nin uluslar arası ticaretteki konumunu koruyamaması, Osmanlı Devleti’nin askeri ve siyasi başarısızlıklarının getirdiği olumsuzluklar, Osmanlı Devleti’nin beylikten imparatorluğa geçişinde yaşanan yapısal değişim sıkıntıları, esnaf arasına katılan sosyal gruplar (yeniçeri, müteşebbis sermayeci grubu ve köylüler) ve bütün bu değişikliklerle esnaf birliklerinde ahlaki ilkelerin uygulanamaz hale gelişi, yani; birliklerde özden çok şekilciliğin hâkim olması etkili olmuştur.³⁴

3. Lonca Teşkilatı

Osmanlı Devletinde sosyal yardım sağlayan bir başka kurum da lonca adı verilen meslek kuruluşlarıdır. İlk esnaf kuruluşları olan ahilik şeklinde teşekkül eden esnaf zaviyeleri XIV. Yüzyıldan itibaren azalmaya başlamış, onların yerini zamanın ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilecek özellikler taşıyan loncalar almıştır. Kavram olarak lonca, sanat sahiplerinin ve esnafın kendi aralarında

³¹ ÖZTÜRK, s.10.

³² ÖZTÜRK, s.3.

³³ KARASOY, s.16

³⁴ AKÇA, s.16.

kurdukları düzenli birliği ve özel işleri için toplandıkları yeri (odayı) ifade etmektedir. Lonca teşkilatı mesleğe giriş ve ilerleme açısından esnaf zaviyeleri ölçüsünde ağır koşullar koymadığı gibi, din ve tarikat esasında tabi olmamıştır. Merasimsiz olarak hangi dinden olursa olsun bütün esnafın toplanabileceği ve serbestçe müzakere yapabileceği bu tür yerlere lonca denildiği için bu esnaf örgütüne de lonca teşkilatı adı verilmiştir. Lonca yönetim kurulu, esnaf ustaları tarafından seçilen beş kişiden oluşmuş, esnafa ait her türlü iş bu kurulca incelenmiş ve sonuçlandırılmıştır. Alınan kararlardan lonca (yönetim kurulu) esnafa karşı, başkan da loncaya (yönetim kurulu) karşı sorumlu tutulmuştur. Yönetim kurulu aynı zamanda başkanın iradesinde olan esnafa yardım sandığının denetiminden de sorumlu olmuştur. Lonca teşkilatında esnafın işleri doğrudan doğruya esnaf tarafından seçilmiş başkan (reis) tarafından yönetilmiştir. Esnafa karşı sorumlu olan başkanın başlıca görevleri, esnaf ile ilgili uyuşmazlıkları çözümlmek, esnafın sandık gelirlerini almak, hesabını tutmak, esnafa ait hayır kurumları varsa onların idaresi ve devamını sağlamak, esnafın özel ve genel durumunu incelemek, kontrol etmek, lonca yönetim kuruluna başkanlık etmek, çırak ve kalfa merasimini icra etmek gibi işlerdir. Orta veya teavün sandıklarının gelir kaynakları yani sermayesi, öncelikle geleneklere göre belirli zamanlarda (her hafta veya her ay) lonca mensubu esnaktan (işçi ve işverenlerden) eşit miktarda (işçi ve işveren için gelirin yüzde biri oranında) alınan aidatlardan oluşmuş sonra yapılan bağışlarda gelir kaynakları arasında yer almıştır. Ayrıca çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa yükselenler için yapılan merasimlerde alınan para ve harçlar da sandığa gelir kaydedilmiştir.

Teşkilatin Ortadan Kalkması

Loncaların yardımlaşma sandıkları, Osmanlı devletinde XIX. Yüzyılda yıkılmaya yüz tutmakla birlikte bu yüzyılın sonlarına kadar ayakta kalabilmişlerdir. Lonca sistemi boyunca bu sandıklar, önemli bir ihtiyacı karşılamışlar, ailenin geleneksel görevlerini desteklemişler, ona yardımcı olmuşlar ve loncalarla birlikte ortadan kalkmışlardır. XIX. Yüzyılda Avrupa'nın makineleşmesi ve özellikle yüzyılın sonlarına doğru büyük fabrikalar kurması ile artan rekabet gücü devleti iktisadi bakımdan iyice etkisi altına almıştır. Günün liberal anlayışı ve özellikle kapitülasyonların bu sarsıcı ve yıkıcı rekabete karşı konulmasını engellemesi, öte yandan çok az da olsa yurt içinde yer yer makineli üretimin başlaması yüzünden devlette küçük sanayi iyice çökmüştür. Bunun sonucu olarak esnaf loncaları ve bunların kurmuş oldukları yardım sandıkları gittikçe sarsılarak XIX. Yüzyılın sonlarında bütünüyle ortadan kaybolmuşlardır.

4.Vakıflar

Vakıf müessesesi Osmanlı devletinde de diğer İslam devletlerinde olduğu gibi büyük önemi olan, sosyal ve iktisadi hayat üzerinde derin etkiler bırakan dini ve hukuki bir kurumdur. Osmanlı vakıflarının tanımı ve niteliği konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Baskın olan görüşe göre vakıf, menfaati insanlara ait olmak üzere bir eşya yı Allah ın mülkü olarak saklamak, başkasına geçirilmesini yasaklamaktır. Diğer görüşe göre ise vakıf, bir mülkün aynı sahibinde kalmak üzere, bir şeyin menfaatini fakirlere tasadduk etmek veya hayır cihetlerinden birine bırakmak için bir şeyi tutmak hapsedmektir. Daha farklı bir anlatımla vakıf varlıklı kişilerin özellikle taşınmaz mallarının gelirlerini dini ve sosyal amaçlı hizmetlerin görülmesi için kurmuş oldukları kurumların finansmanına tahsis etmeleri bu amaçla bu malların mülkiyetini de sözü edilen kurumlara devretmeleridir. Osmanlı devletinde vakıflar ülkenin ekonomik ve sosyal hayatında son derece önemli bir role sahip olmuş devletin eğitim, sağlık, sosyal yardım, şehircilik, belediye ve bayındırlık gibi kamu hizmetlerini vakıflara gördürmüştür.³⁵

5. Türk Kültürü ve Sosyal Yapı

Kültürel, ekonomik ve siyasal süreçler sosyal hayatın birbirinden ayrılmaz parçalarıdır. Kültürel olan, siyasal ve ekonomik olan için hayatidir. Kültür, sadece değerleri, yargıları, tutumları vb taşıyan düşünsel bir süreç değil, fakat daha çok yaşanmış ve yaşanandır, yaşanmış ve yaşanan ile ilgilidir. Kültür insanların kendi yaşam deneyimleriyle biçimlenmiştir ve onların yaşam biçimlerinin bütünüdür. Bu yaşam deneyimi bir zamanlar belli bir coğrafik bölgeye aitti, yereldi ve doğrudan bire bir ilişkiler ile oluşuyordu. Şimdi ise buna yoğun bir şekilde dolayışlı, dışarıdan ve uzaktan gelen “başkalarının yaşam deneyimleri” ve özellikle dünyaya egemen bir pazarın yaşam koşullarının belirlediği planlı yaşam deneyimleri eklendi. Dolayısıyla kültür ilişkisel ve tarihsel bir hal aldı.³⁶

Bireylerin kişisel özelliklerinin şekillenmesinde önemli bir rol üstlenen kültür ile kimliğin iç içe kavramlar olduğu söylenebilir. Bu cihetten bakılırsa Türk Kimliğinin de milli kültür içerisinde yer alan değerlere dayandığını ifade etmek doğru olacaktır. Girişimcilik noktasında yapılan açıklamalarda ifade edildiği üzere, bireylerin teşebbüs ruhlarının oluşması kişilik yapılarına dayandırılmaktadır. Kişilik yapılarının da sahip oldukları kültürel değerler

³⁵ ŞEN, s.32.

³⁶ İrfan ERDOĞAN, Korkmaz ALEMDAR, Popüler Kültür ve İletişim, Genel Yayın ve Dağıtım, 2. Baskı, Ankara, 2005. s.22

çerçevesinde geliştiği ve şekillendiği gerçeği ile A Kurtkan tarafından yapılan analiz neticesinde, Türk Milletinin manevi değerleri şu şekilde özetlenir:³⁷

- Gerçekleri aramanın kutsallığı
- Ferdi iradeye saygı
- İnsanlığa ve adalete yöneliş
- Yardımseverlik
- Laiklik
- Demokrasi ve insan hakları
- Gerçek manası ile cihangirlik ve fetih
- Vatanseverlik
- Milliyetçilik
- Hürriyet severlik
- Çalışkanlığa yöneliş

Türk Milleti gerek tarih sayfalarına geçen zaferleri, gerek kurduğu güçlü devletler ile dünya tarihinde derin izler bırakmış bir millettir. Üç kıtaya yayılan toprakları yönetmek; bu toprakları kültürleriyle inşa etmek; farklı din, dil, ırk ve milletten insanları bünyesinde barındırmak, Türkleri dünya milletleri arasında ayrı bir yere taşımıştır. Selçuklu ve Osmanlı devletleri başta olmak üzere Türk milletini böylesine köklü ve güçlü kılan ne despot yönetimler ne de başka bir baskı ve güç unsuru olmuştur. Türkler yayıldıkları topraklar içerisinde bulunan toplumları kendilerine bağlayarak, sevgi ve şefkatle onların gönüllerini kazanmıştır. Bu da hiçbir askeri gücün başaramayacağı, manevi bir birlik ruhunu oluşturmuştur. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti topraklarında olmayan ama halen Türk kimliğini koruyan, Türklerle gönül birliği içerisinde olan milyonlarca soydaşımız da bu anlayışın bir devamıdır. Gönülden bir millete bağlı olmak, Türklüğü ile gurur duyabilmek, yüzyıllardır birlik ve beraberlik ruhunu canlı tutmak, Türkleri tarihte dünya milletlerine örnek kılmıştır. Anadolu yu fetheden, Adriyatik'ten Çin Seddi ne kadar dünyanın farklı köşelerine birlik ruhu getiren Türkler, bu başarılarını üstün ahlakları içerisinde yoğrulmuş kültür birlikleri neticesinde elde etmişlerdir.³⁸

Yukarıda da ifade edildiği üzere tarih sahnesinde binlerce yıldır taşıdığı özellikleri ile kültürünü de taşıyan bir milletin, dünya çapında kısaca alınıp popüler kültürle mücadelesi göz ardı edilmeyecek bir gerçektir.

Kültürel etkilerin üzerinde baskın rol oynadığı ticari hayatta da Türklerin imrenilecek çalışmaları kültürleri kadar diğer topluluklara örnek teşkil etmiştir. İlk dönemler incelendiğinde ticari hayata ilişkin genel esaslar şu şekilde karşımıza çıkmaktadır. İnsanların bütün ihtiyaçlarını ne kadar çabalarsa çabalasınlar, kendilerinin karşılamasına imkân yoktur. Karşılayamadıkları

³⁷ <http://www.bilgipasaji.com/forum/felsefe-sosyoloji-psikoloji-374/63553-turk-kimliginin-kulturel-ozellikleri.html>

³⁸ Semra GÜL, Türklerin Kültür Tarihi, Nokta Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2007, s.12.

ihtiyaçlarının bir şekilde giderilmesi gerekmektedir. İnsanın ihtiyaçlarını, yardımlaşarak gidermeleri dışında, iki türlü karşılama mümkün olabilir

- İhtiyaçlarını, onlardan zorla alarak, yağma ve talan ederek giderirler
- Mübadele=takas veya eşya değiş-tokuşu biçiminde olabilir. Bu ise bir bakıma ticaret, yani satın alma demektir.

Aslında Türklerin geçmiş bin ve yüz yıllarda ihtiyaçlarını bir türlü yardımlaşma ile sağladıkları söylenebilir. Öyleyse Türk hayatında yaygın olan gerçek, ihtiyaçların bir şekilde, yardımlaşmadan başlayarak mübadele, değiş-tokuş ve nihayet ticaretle karşılanmış olmasıdır. Ticaret, en sade şekilde en karmaşık olanına kadar Türk hayatının içinde en eski zamanlardan beri yer almış ve almaya devam etmektedir.³⁹

Gerek Türk Kültürünü ve gerekse Türk ticari hayatını iki paragrafa sığdırmak elbette mümkün değildir. Genel manada sosyal yapı içerisinde aile, eğitim durumu ve çevresel şartlar değerlendirilmelidir. Kısaca Türk toplumunda aile hayatına değinilecek olursa; Aile toplum olma anlayışının başlangıcıdır. Eski Türk toplumunda en küçük birim ailedir. Türk sosyal hayatı, aile ve akrabalık bağları üzerine kurulmuştur. Birbirine akrabalık bağları ile bağlı olan fertlerin toplamına aile denir. Aile Türk toplumunun ve Türk devletinin çekirdeğini ve temelini oluşturur. Türk ailesi birlik ve dayanışma içerisinde yaşar. Ailenin reisi babadır ve Türk ailesinde otorite baba da toplanır.⁴⁰

Tartışma ve Değerlendirme

Yapılan çalışma ile hedeflediğimiz asıl nokta, sosyal ve kültürel yapının girişimcilik üzerindeki etkilerini ortaya koyabilmek ve Türk toplumunun sosyal ve kültürel yapısından kaynaklanan özelliklerinden ötürü tarih sahnesine çıktıkları ilk andan itibaren günümüze kadar olan süreçte özetle ticari hayatları ve girişimcilik yapılarını değerlendirebilmektir.

Türk Milletinin gerek kültürel ve gerekse sosyal yapısını kısa bir tebliğ içerisinde tam olarak anlatabilmek elbette mümkün değildir. Binlerce yıllık bir tarihin hem sosyal hem kültürel yönünü değerlendirebilmek sosyal bilimlerin alanında birkaç disipline düşen bir iştir.

Bu çalışma ile verilmek istenen esas mesajlardan bir tanesi de iktisadi faaliyetlere ait değerlendirmeler yapılırken ve ticari hayat irdelenirken toplumların özünde yer alan dinamiklerine değinerek, sonuçlara varmaya çalışmaktır. Tarih sahnesine çıktığı ilk andan itibaren hep kanaat toplumu özellikleri sergileyen Türk milleti için, tüketim toplumu olma yolundaki değişimin altında yatan gerçekler irdelenmelidir. Gerek sosyal yönü ve gerekse

³⁹ Tuncer BAYKARA, Türk Kültür Tarihine Bakışlar, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1.Baskı, Ankara, 2001, s.136

⁴⁰ Türkler Ansiklopedisi, C.3, Ankara, 2002, s.15.

kültürel etkiler ile şekillenen kişilik yapısının girişimcilik olgusuna etkisi büyüktür. Kültürel yapı da girişimcilik faaliyetinin temel tetikleyicisidir.

Türkler tarih sahnesinde yer aldıkları ilk dönemlerden itibaren uzunca bir müddet göçebe hayat tarzı sürdürmüşlerdir. Gerek iklim şartları ve gerekse zor olan hayat şartları onları sürekli yeni yerlere yönlendirmiştir. Fakat bu yönelişlerde her zaman bir hâkimiyet kurma ve daha yenilerini arama kaygısı vardır. İlk dönemlerde hayvancılığa dayanan bir ekonomik sistem göze çarpmaktadır. Bu sistem Türkleri daha enerjik ve teşkilatçı yapıyor aynı zamanda sosyal hayatlarına da bir düzen getiriyordu. Toplu olarak yaptıkları avcılık, bir savaş talimi şeklinde cereyan etmekteydi. İlkel toplumlarda toplayıcılığa dayanan ekonomik sistemden farklı olarak, temelleri hayvancılığa dayanan ekonomik sistemde, girişimciliğin farklı alanlarının bizzat Türkler tarafından hayata geçirildiğini söylemek pekte yanlış olmasa gerek. At yetiştiriciliği, koyun yetiştiriciliği, bunlara paralel olarak binit takımlarının üretilmesi, beraberinde tarımsal faaliyetler ve tarım aletlerinin üretimi örnek olarak sayılabilecek yeni girişim alanlarından bazılarıdır. Tüm bu faaliyetler yerine getirilirken girişimci kişide bulunması gereken özelliklerin bizzat Türk insanında olduğu görülmektedir. Örneğin; risk alma, yenilik için keşifler, yeni pazar alanlarına yönelme ve bu faaliyetlerin sürdüğü esnada teşkilatlanmış bir devlet yapısına doğru bir gidişat. Aslında saydığımız bu özellikler birçok toplulukta çok sonraları ortaya çıkmış ve girişimcilik faaliyetleri olarak göze çarpmaya başlamıştır. İlk Türklerin yaşadıkları zaman diliminde yine dikkat çeken özelliklerden bir diğeri ihtiyaçlarının giderilmesi noktasındaki faaliyetlerin ticari hükümlere dayandırılmasına yönelik olmasıdır. Yağma, talan gibi yöntemlere rastlanılmamaktadır.

Selçuklular döneminde göze çarpan en önemli gelişme, farklı kültürlerdeki insanların her türlü ticari faaliyetine açık, geniş iş ve cazibe merkezlerinin olduğudur. Anadolu da karşımıza çıkan Ahi ve Lonca teşkilat yapıları aslında girişimciliğin bugün dahi nasıl olması gerektiği hususunda bizlere önemli ipuçları vermektedir. Temeli karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmaya dayanan girişim tiplerinin çok kısa sürede iflas ettikleri aşikârdır. Günümüzde Anadolu'nun bazı şehirleri yakından incelendiğinde görülecektir ki; temelinde yardımlaşma ve dayanışma esası olan yerlerden Anadolu Kaplanları çıkmaktadır. Günümüzde başarılı olmuş girişimci tipleri yakından incelendiğinde göze çarpan önemli bir faktörde hala vakıf zihniyetli olarak mülk kavramına bakış açısıdır. Bu da Türk Milletinin inanç yapısından kaynaklanmaktadır.

Batılı düşünürlerin ortaya koydukları bilimsel yönetim tarzlarında, iş yerlerinde sistematik bir düzenin varlığından söz edilir. Sistemli çalışmada, beraberinde verimliliği getirmektedir. Fakat bu sistem insanların hayal gücü önüne çekilmiş büyük bir settir. Girişimcinin karakteristik özelliklerinden birisi olan hayal edebilme gücü aslında böylelikle yok edilmiş olmaktadır. Bu da kendilerinin kabul ettikleri bir gerçektir.

Toplumlarının kültürlerinin etki ettiği benlik yapısı, bireysel olarak girişim tiplerini etkilemektedir. Paylaşımçı ve dayanışma esasının gözlemlendiği topluluklarda yetişen bireylerin özellikleri ile bireyselci toplum bireylerinin özellikleri birbirinden farklı girişim tiplerini ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan Türk toplumu değerlendirildiğinde şu tespitleri söylemek sanırız yerinde olacaktır. Türk toplumu kolektivist bir topluluk yapısı sergilemektedir. Küreselleşme hareketleri ile birlikte, son zamanlarda bireyselci batıya kayış hariç genel manada, göstermiş olduğu devlete bağlılık yönü ile sanki bireysel girişimlerin zayıf kaldığı anlamına doğru bir anlayış varmış gibi hissedilebilmektedir. Oysaki bizim gibi topluluklarda başarılı girişimlerin temelini ortaklıklar teşkil etmektedir.

Sürekli savaşların içerisinde olan bir toplumun, cumhuriyetin ilk yıllarında bile bütün olumsuzluklara rağmen hür teşebbüsün önünü açacak, girişim faaliyetlerini destekleyecek çabaları takdire şayandır. Son zamanlarda da bütün yönleri ile desteklenen girişim faaliyetlerinden ötürü ülkemizde birçok hür teşebbüs her geçen gün yeni girişim alanlarında faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu da girişimciliğin önündeki engellerin azlığının bir göstergesidir. Geçmişte olduğu gibi var olan kurum ve müesseseleri ile girişimi ve girişimciliği destekleyen Türklerin bugünde bu desteklerini devlet ve kuruluşları boyutunda vermesi sadece ekonomik kaygılardan olmasa gerek. Türklerde ki uç beyliği sistemini günümüzdeki dış ticaret yapan firmalara uygulamak, kültürel yönümüzün girişimciliğe aksettirilen en önemli katkılarından birisi olacaktır.

KAYNAKÇA

1. AKÇA, G. Ahi Geleneği ve Günümüz Fethiye Esnafı, <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s14/akca.pdf> 20.04.09
2. AYTAÇ, Ö. (2006). “ Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.15, s.147
3. AYTAÇ, Ö. ve İLHAN, S. Girişimcilik ve Girişimci Kültür: Sosyolojik Bir Perspektif, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/%C3%96mer%20AYTA%C3%87%20-%20S%C3%BCleyman%20%C4%B0LHAN/AYTA%C3%87,%20%C3%96MER.pdf 26.04.09
4. BAYKARA, T. (2001). Türk Kültür Tarihine Bakışlar, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1.Baskı, Ankara.
5. BOZKURT, Ö. Girişimcilik Eğiliminde Kişilik Özelliklerinin Önemi, <http://girisim.comu.edu.tr/dergi/1in2/bozkurt.pdf> 25.04.09
6. CANSIZ, E. (2007). “ Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin Belirlenmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma”, SDÜ Sos. Bil. Enst. İşletme Ana Bilim Dalı Y.Lisans Tezi, Isparta.
7. CEYLAN, A. DEMİRCAN, N. Girişimcilerin Başarı, Güç ve Yakın İlişki İhtiyaçlarının Kişilik Özellikleri ile İlişkisi Üzerine Düzce Bölgesindeki Kobiler de Bir Araştırma, http://www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf/bildiri_21.pdf 26.04.09
8. DÖM, S. (2008). Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği, Detay Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara.

9. DURUKAN, T. Düünden Bugüne Girişimcilik ve 21. Yüzyılda Girişimciliğın Önemi, <http://girisim.comu.edu.tr/dergi/1in2/durukan.pdf> 03.05.09
10. ERCAN, S. ve GÖKDENİZ, İ. (2009). “ Girişimciliğın Gelişim Süreci ve Girişimcilik Açısından Kazakistan” Bilig, S.49, s.59-82
11. ERDOĞAN, İ. ve ALEMDAR, K. (2005). Popüler Kültür ve İletişim, Genel Yayım ve Dağıtım, 2. Baskı, Ankara.
12. GÜL, S. (2007). Türklerin Kültür Tarihi, Nokta Kitap, 1. Baskı, İstanbul.
13. GÜNEY, S. (2008). Girişimcilik, Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular, Siyasal Kitapevi, 3. Baskı, Ankara.
14. KAFESOĞLU, İ. (1999). Türk Milli Kültürü, Ötüken Neşriyat, Yayın No: 376, İstanbul.
15. KARA, M. (2008). Kalite Güvence ve Standartlar, Lisans Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
16. KARALAR, R. (2001). Genel İşletme, AÖF Yayınları, Eskişehir.
17. KARASOY, Y. Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik, <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s14/karasoy.pdf> 02.05.09
18. KUTANİS, R. ve HANCI, A. Kadın Girişimcilerin Kişisel Özgürlük Algılamaları, <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/11-02.pdf> 28.04.09
19. KÜÇÜKALTAN, D. Genel Bir Yaklaşımla Girişimcilik, <http://girisim.comu.edu.tr/dergi/1in2/kucukaltan.pdf> 20.04.09
20. ÖGEL, B. (2001). Türk Kültürünün Gelişme Çağları II, M.E.B Yayınları, Tarih Dizisi:13, İstanbul.
21. ÖZTÜRK, N. Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi, <http://sbe.dpu.edu.tr/7/43.pdf> 20.04.09
22. ROUX, J.P. (2007). Türklerin Tarihi, Pasifikten Akdeniz’e 2000 Yıl, Kabalcı Yayınevi, Çev: A.KAZANCIGİL-L.ARSLAN, 3. Baskı, İstanbul.
23. ŞEN, M. Osmanlı Devletinde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar, <http://www.ceis.org.tr/dergiDocs/makale33.pdf> 01.05.09
24. Türkler Ansiklopedisi, C.3, Ankara, 2002.
25. Türkler Ansiklopedisi, C.5, Ankara, 2002.
26. Türkler Ansiklopedisi, C.7, Ankara, 2002.
27. Türkler Ansiklopedisi, C.14, Ankara, 2002.
28. <http://www.bilgipasaji.com/forum/felsefe-sosyoloji-psikoloji-374/63553-turk-kimliginin-kulturel-ozellikleri.html> 08.05.09

Summary

THE IMPACT OF SOCIO-CULTURAL STRUCTURE ON ENTREPRENEURSHIP AND EXAMPLES OF TURKISH SOCIETY

Mehmet KARA
(Bozok University, Turkey)

From the moment they emerged in history, Turkish nation exhibit pro-freedom and enterprising features. High organization ability of Turkish Nation has brought loyalty and discipline. But this situation has never hampered the desire for individual accomplishment and action in the Turkish society. Even it has established structures and institutions encouraging individual entrepreneurship. Besides; the “golden bracelet” concept can be seen as a significant factor that supports the individual actions in the society. We can think entrepreneurship as a way of taking place in tough competition by using available resources efficiently and differently. It is generally accepted that entrepreneurship first of all, requests self consciousness and ability to endure risks resulting from this self consciousness. With many other factors, entrepreneurship is

shaped by; firstly individual characteristics and then the social and cultural environment of individual In the light of these facts, in this study we are going to try to determine the positive and negative impacts of social and cultural structure on the entrepreneurship.

Key Words: Turkish Society, Entrepreneurship, Culture